

Страници от историята ни

150 години от преминаването на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа през Дунав

ПОСЛЕДНИТЕ ДНИ НА ХАДЖИ ДИМИТЪР

Съдбата на войводата опровергава очернителската представа за многото «предателства» в историята ни

През настоящата 2018 година отбелязваме 150-та годишнина от подвига на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджата. В официален план това бе сторено на 18 юли на връх Бузлуджа. Неравната битка, водена от Хаджи Димитър и оцелелите му около тридесетина съратници с многоброен турски башибозук и редовни части, е морална победа над тираничната империя. Бузлуджа е и онзи предел, след който революционното движение тръгва по пътя, прокаран от Васил Левски. След 18 юли 1868 г. вече нищо не е същото, а в съзнанието на българския народ, особено на тогавашната младеж, Хаджи Димитър и Стефан Караджата извисяват ръст, надминаващ по своите епични измерения дори онзи на Крали Марко.

За последния бой на четата Захарий Стоянов ни е оставил разтърсваща картина: „Цели три часа се е продължавала ожесточената битка. От минута на минута гласовете „Напред, братя!“, „Удряйте!“, „Дръжте се!“ и прочее не се чували повече... (...) По силея на долината се търкаляли вече верните синове на България, съшарени с множество куршуми, тяхната алена кръв образувала вече вадички по земната повърхност и внасяла семена за бъдещото величие на България...“

Могъщото слово на Захарий, местните предания, откритите и погребани на Бузлуджа кости на падналите герои създават убеждението, че старопланинският връх е лобното място на Хаджи Димитър. Дали обаче наистина е така? И защо по същото време, когато се създава легендата за Бузлуджа, хората от района на Сърнена Средна гора почитат вярно Кадрафила в подножието на връх Кадрафил? Пазители на паметта за последните дни на войводата са потомците на хората, грижили за него през далечното лято на 1868 г., но и местните свещеници, учители... През 1935 г. на поляна под Кадрафил е изграден символичен гроб с паметник на героя, а всяка година в началото на август се извършва поклонение в негова памет. За развитието на традицията днес трябва отдадем дължимото на родолюбци като К. Кацаров, полк. Г. Кокеров, И. Муевски, Б. Ранделов, доц. Т. Дончев, инж. Хр. Христов, Хр. Енков, Ж. Милчева, д-р О. Константинов... Както и на общинските и местни власти в Брезово, Селиво, Раковски и други градове и селища.

Колкото и парадоксално да изглежда, няма нито едно документално доказателство, че Хаджи Димитър е загинал на Бузлуджа! Захарий Стоянов използва разкази на съвременници, които обаче не са очевидци. От тях излиза, че никой не е оцелял. Днес обаче е ясно, че са се спасили около десетина четници! Ето свидетелството, приемано за най-сигурно: „Хаджи Димитър, тежко ранен, малко остана да падне жив в ръцете на турските солдати. Но въоръжен с револвера си, той се бори до последната минута с една енергия, достойна за друго, по-добро време... Най-после той падна. Саблята му, револверът му, един телескоп и много писма се предадоха на Митхат паша в Русчук...“

Информацията е от излизания на френски цариградски вестник „Courrier d'Orient“ и, въпреки че в нея се усеща известна симпатия към българската кауза, тя отразява официалната турска пропаганда. Без съмнение властта желае гръмогласно да обяви, че четата е напълно

унищожена и че войводата е убит! Това не е убедило българите в истинността на информацията – при своята втора обиколка през 1869 г. Васил Левски е смятал да провери слуховете, че Хаджи Димитър се укрива нейде в Рила. Известният възрожденски деец д-р Васил Берон също се е вълнувал от случилото се през лятото на 1868 г. Само няколко месеца след събитията той среца един от оцелелите четници в Болград (Бесарабия, днес в Украйна). „Ами Хаджи Димитър жив ли е?“ – попитах го аз. Не зная – ми отговори – само това зная – прибави той, че Хаджи Димитра го зле нараниха при Бузлуджа...“

Нека накратко представим „алтернативната“ версия за последните дни на войводата, която несправедливо се обявява едва ли не за измислица... Според участници в събитията раненият Хаджи Димитър е изведен от полесеравето на Бузлуджа. Това съвсем не е невероятно, след като знаем как се спасяват Христо Македонски и още неколцина участници в четата. Четниците Никола Мартинов от Казанлък и Велко Кръстев от село Махалата (днешният град Искър, Плевенска област) с помощта на местни хора от селата Енина и Турия отнасят войводата на сигурно място. За три денонощия групата преминава около 40 км – заднача, напълно постижима за млади и тренирани хора. Доказа го и примерната възстановка на този преход, организирана от Иван Муевски през 2017 година.

В подножието на Кадрафил грижата за ранения е поета от Христо Николов Свиначето, Димо Божиков и Паско Пасков (от с. Аджар/дн. Свежен, общ. Брезово), както и от Гръд Пандурски, Тодор Патьовски и Слав Мочуков (от с. Мраченик, общ. Карлово). Както изглежда, поне някои от тези пастири са отколелите ятаци на българския хайдути. Те носят храна и вода на войводата, опитват се да го лекуват с билки, но една сутрин го откриват мъртъв. Погребват тялото му, отбелязвайки гроб с полям пролетта. Този камяк беше открит през 1935 г. на настоящата 2018 г. след разчистване на терена на мястото, което се знае и до днес от местни жители! През есента на 1880 г. костите на войводата са пренесени и погребани в двора на храма „Св. Апостоли Петър и Пазел“ в Аджар с тържествена церемония, ръководена от епископ Гервасий, помощник на пловдивския митрополит Панарет. Гервасий е патриот, близък с Васил Левски, защитник на обикновените българи в тежките дни и месеци след Априлското въстание. Самото му присъствие нада-

ли е случайно. В службата участват поп Петър п. Стоянов от Аджар и поп Минчо Тачев от близкото с. Розовец. Присъствен много от близките от Аджар, Мраченик, Розовец, Домлян и Турия. Събитието е отразено с дописка в пловдивския в. „Марица“, официалният на Източна Румелия, в броя му от 11 ноември 1880 г.

С това историята не свършва. Дописката във в. „Марица“ е показана на хаджи Маринка Асенова. С пълномощно от сливненското кметство тя въпреки паднаря с нея потегля от Сливен към Аджар, за да измолит костите на сина си. Разпознава ги по един счупен зъб, „спомен“ от юношеството на буйния Димитър... Отнесени в Сливен, костите на героя са погребани в двора на църквата „Св. Никола“ в родната му махала Клуцохор.

Аджарската „история“ е била известна на Захарий Стоянов. Той отказва да признае, че под Кадрафил е погребан Хаджи Димитър и твърди, че това е лобното място на Христо Македонски. Оказва се обаче, че Христо Македонски е жив! Той пък на свой ред „отстъпва“ Кадрафил на Хаджи-Димитровия брат Тодор, който обаче среща смъртта в с. Дебел дял, Севлиевско... Така или иначе, след началото на 30-те години на XX век сливначите отдават почит на своя именит съгражданин пред неговия гроб в църквата „Св. Никола“. При това от 1897 г. до смъртта си през 1919 г. сливненски митрополит е именно Гервасий, преподобен през 1880 г. костите на войводата в Аджар. През 1931-1935 г. обаче се изгражда внушителния паметник на Хаджи Димитър, днес един от символите на „града на стозе войводи“. За трети път костите са извадени, за да бъдат помолжени в специална камера в монумента. И отново избухва спор чии всъщност са те – на войводата или на негов четник, поради което са прибрали от митрополията. По-късно са предадени на сливненския музей. Уви, днес около тези кости, има повече въпроси, отколкото отговори...

Историята за последните дни на Хаджи Димитър съвсем не е анонимна, а ни е завещана от реални хора. Те имат своите потомци и място в народната памет. Стореното от тези обикновени българи е било известно на техните съселани. Никой от тях обаче, за разлика от други в нашата

Гибелта на героя е повод Христо Ботев да напише едно от най-известните си произведения – поемата „ХАДЖИ ДИМИТЪР“:

Жив е той, жив е! Там на Балкана,
потъкнал в дълбока лежи и пшкана
юнак с дълбока на гърди рана,
юнак във младост и в сила мъжка.
На една страна захвърлил пушка,
на друга сабля на две строшена;
очи темнеят, глава се люшка,
уста проклинат цяла вселена!
Лежи юнакът, а на небето
слънцето спряно сърдито пече;
жътварка пее нейде в полето,
и кръвта още по-силно тече!
Жътва е сега... Пейте, робини,
тез тъжни песни! Грей и ти, слънце,
в тази робска земя! Ще да загине
и той юнак... Но млъкни, сърце!
Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира: него жалеят
земя и небе, звяр и природа
и певци песни за него пеят...
Денем му сянка пази орлица,
и вълк му кротко раната ближи;
над него сокол, юнашка птица,
и тя се за брат, за юнак грижи!
Настане вечер – месец изгрее,
звезди обсипят съвдът небесен;
Балканът пее хайдушка песен!
И самодиви в бяла премена,
чудни, прекрасни, песен поемнат,
тихо нагазят трева зелена
и при юнакът дойдат, та седнат.
Друга му с билки раната върже,
една го припне с вода студена,
третя го в уста целуне бърже,
– и той я гледа, – мила, зесмена!
„Кажи ми, сестро де – Караджата?
Де е и мойта вярна дружина?
Кажи ми, пък ми вземе душата,
– аз искам, сестро, тук да загина!“
И плеснат с ръце, па се прегърнат,
и с песни хвъркнат те в небесата,
– летят и пеят, дорде осъмнат,
и търсят духът на Караджата...
Но съмна вече! И на Балкана
юнакът лежи, кръвта му тече,
– вълкът му ближе лютата рана,
и слънцето пак пече ли – пече!

история, не се е опитал да „осребри“ по-мощта, оказана на войводата. И още нещо, съдбата на Хаджи Димитър още веднъж опровергава очернителската представа за многото „предателства“ в историята ни. Селяните от Свежен и Мраченик отлично са знаели какво рискуват! Тяхната човещина и почтеност, християнската съвест и солидарност заслужават признание. Нека в деня, в който според Ботевия календар Хаджи Димитър прекрчва в безсмъртието, поне мислено бъдем със стотици наши сънародници в подножието на средногорския връх. „Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира...“

Преподобен ПАВЛУ,
преподавател във ВТУ
„Св. св. Кирил и Методий“,
Р България